

Gyerő Dávid¹

Vallásos vonatkozások az európai integráció tervezésében és alakulásában

1990 tavaszán, tizenhat évesen hallottam életemben először az Európai Közösségekről. Az 1980-as években vallásos módon nőttem fel, de nem európai módon. Szüleim és nagyszüleim egyházas emberek voltak, rendszeresen jártam templomba és vallásórára, de fogalmam sem volt az egységes(ülő) Európáról. Csak 1990-ben, a rendszerváltás után utazhattunk családommal először annak térségébe: előbb Németországba, majd Svédországba, ahol számottevő erdélyi magyar kapott menedéket a kommunista államterhek elől.

Emlékszem, milyen megdöbbenő volt megérteni azt, hogy az európai integrációval kapcsolatban negyvenéves lemaradásunk volt. Robert Schuman francia külügyminiszter már 1950. május 9-én a világ elé tárta azt a tervét, hogy az alapító tagállamok szén- és acéltermelésüket rendeljék egy közös főhatóság, az Európai Szén- és Acélközösség alá.² Az ESZAK volt az első nemzetek feletti európai intézmény, amely ma Európai Unió néven ismert. Erről én Erdélyben 1990 előtt soha egy szót se hallottam – pedig nem éltem információtól eleve elszigetelt helyzetben, sőt, a tájékozottságom átlagon felüli lehetett.

Európa mint közösség kettős jellege miatt kezdett személyesen érdekelni: a kulturális és a vallási öröksége miatt. Szakmai formálódásomban pedig, lelkesként és jogászként az tűnt érdekesnek, hogy a vallási örökség, a keresztény jelleg miként jelent meg az európai integráció tervezésében, majd később az alakításában. Erre a nagyszerű kérdésre a válasz leegyszerűsítve az, hogy a keresztény vallás direkt módon kevésbé jelent meg az integráció rendjén – áttételesen azonban annál inkább.

¹ Gyerő Dávid (1974, Barót). 1997-ben a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben unitárius lelkészi, 2008-ban a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Jogi Karán jogász oklevelet szerzett. Jelenleg kolozsi lelkész, a PPKE Jog- és Államtudományi Doktori Iskola hallgatója.

² https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_hu

Robert Schuman munkatársával, Jean Monnet-vel szoros összhangban úgy vélte, hogy Európát nem lehet sem egy csapásra felépíteni, sem valamely közös szerkezet kialakításával integrálni. Mindenekelőtt egy tényleges szolidaritás, azaz kölcsönös segítségvállalás megteremtésére van szükség a térségben, vallották, s ezzel a kereszténység egyik alapelvét tették az integráció tervezése elé. „Nem az egyes államok egybeolvadásáról vagy egy szuperállam létrehozásáról van szó. Államaink léte itt, Európában történelmi realitás, felszámolásuk lélektanilag lehetetlen lenne. Ez a sokféleség valójában örvendetes, és mi nem akarjuk sem egy szintre hozni, sem pedig egybemosni a meglévő különbségeket. Minden európai állam a keresztény civilizáció által formálódott azzá, ami. Pontosan ezt az európai lelket kell feltámasztani.”³

Robert Schuman azután többször is hangsúlyozta, hogy „lelket” (esprit) kell adni Európának – és ez a lélek a keresztény örökség másik, rendszeresen visszatérő alapértéke. „Ez a közösség nem csupán gazdasági és technikai vállalkozás lesz. Nem szabad, hogy az legyen. Lelket kell neki adnunk. Európa csak akkor fog élni és megmaradni, ha tisztában lesz önmagával és felelősségével, ha visszatér a testvériség és szolidaritás keresztény elveihez.”⁴

Schuman és Monnet kora óta eltelt több mint hatvan év, és a 2000-es években, Magyarország és Románia csatlakozási időszakában, még mindig kerestük Európa lelkét. Jacques Delors, az Európai Bizottság akkori elnöke szintén úgy vélte, hogy Európának lélekre is szüksége van.⁵ Európai vonatkozásban a lélek közös értékeken alapuló együttes felelősségvállalást jelentett, gazdasági, politikai és társadalmi téren egyaránt – ez pedig éppen Jézus evangéliumának egyik legforradalmibb eszméje volt. Romano Prodi, az Európai Bizottság előző elnöke is egyetértett ezzel. „Nem kételkedhetünk abban, hogy a kereszténység hatalmas mértékben járult hozzá azon értékek, ideálok és remények létrehozásához, amelyek ma az európai kultúra részeit alkotják. Európa történelmének nincs értelme a kereszténység történelme nélkül, annak erejével és gyengéivel együtt.”⁶

A nyilatkozatok szintjén túl az európai jogszabályokban viszonylag kevés szó esett a vallás közösségformáló szerepéről. Az elsődleges jogforrások közül

³ ROBERT SCHUMAN, *Európáért*, ford. TÓT Éva (Pannónia Könyvek) (Pécs: Baranya Megyei Könyvtár, 1991), 67.

⁴ HAMZA GÁBOR, „Robert Schuman, az európai integráció »atyja« politikai és szellemi munkássága - Magyarországgal való kapcsolatára történő kitekintéssel”, *Jogelméleti Szemle* 4. sz. (2015): 126–132., http://jesz.ajk.elte.hu/2015_4.pdf.

⁵ KIRÁLY MIKLÓS, „Európa keresztény gyökerei és az Alkotmányos Szerződés”, *Iustum Æquum Salutare* 2., 3–4. sz. (2006): 67–72.

⁶ ROMANO PRODI, „Az intézmények Európája és a karizmák Európája együtt dolgoznak”, *Távlatok* 3. sz. (2004): 320–325.

már az Európai Közösség alapító szerződésében úgy került szóba, hogy többek között tiltja a vallási meggyőződésen alapuló megkülönböztetést (13. cikk). Az elsődleges jogforrások közül az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikke pedig kinyilvánította, hogy az unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartásán és a jogállamiság elvein – mint az európai tagállamok közös értékein – alapul.⁷ Az Európai Közösség alapító szerződését módosító amszterdami szerződéshez csatolt 11. nyilatkozat szerint pedig: „Az Európai Unió tiszteletben tartja és nem sérti az egyházak és vallási egyesületek vagy közösségek tagállamokban meglévő státuszát.”⁸

Az Európai Unió jogszabályai általi vallási szabályozásnak tehát kezdetleges formája van. Az elsődleges közösségi jog számos vallási jellegű kérdésről hallgat, vagy a vallásos jogokat a tagállamok hatáskörébe utalja. Ezért történhetett meg, hogy a vallásos jogosultságok védelme az Európai Unióban nem egységes, és nem is egyetemes. A keresztény hagyomány erősebb értékelése az Európai Unió Alapjogi Chartájának előkészítésekor már erőteljesebben vetődött fel, amit 2000 decemberében fogadtak el, s ami számos alapvető jogot és értéket megfogalmazott. Benne a keresztény hagyomány jelentősége kiemelt szerepet kapott az emberi méltóság és az emberi jogok elismerése mint közös európai lelki örökség szempontjából.

Az Alapjogi Chartának a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadságról szóló 10. cikke kimondja, hogy mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy a meggyőzés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőzésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását.⁹

⁷ „2007. évi CLXVIII. törvény az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről”, *Netjogtár (Wolters Kluwer)*, 2007. december 22., letöltve: 2023. február 24., <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700168.tv>

⁸ „Amszterdami szerződés az Európai Unióról szóló szerződés, az Európai Közösséget létrehozó szerződések és egyes kapcsolódó okmányok módosításáról”, *Országgyűlés*, 2004. február 28., letöltve: 2023. február 24., https://www.parlament.hu/irom37/9171/alapszerzodes/xv_11997d-hu.pdf

⁹ „Az Európai Unió Alapjogi Chartája”, *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, 2012. október 26., letöltve: 2023. február 24., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=HU>.

Az Európai Alkotmány létrehozásáról szóló szerződés előkészítése során a keresztény hagyomány megjelenítésének, illetve az egyházak szerepének kérdése újra előtérbe került. A szerződés tervezete az addigiaknál átfogóbban szabályozta ezt a kérdéskört: a preambulum egyértelműen a vallási (religious, religieux, religiös) hagyományra is utalt a kulturális és humanista örökség mellett.¹⁰ Ezzel együtt az alkotmányos szerződést megfogalmazó konvent egyes tagjainak ellenállása, valamint Belgium és Franciaország ellenzése miatt elmaradt Európa keresztény gyökereinek említése a bevezetésben. A vallási hagyományra való utalás jelentette az elfogadható legkisebb közös nevezőt. „Ösztönzést merítve Európa kulturális, vallási és humanista örökségéből, amelyből az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen jogai, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, valamint a jogállamiság egyetemes értékei kibontakoztak...” – áll a szövegben.

Az alkotmányos szerződés I-52. cikke megismételte az amszterdami szerződéshez csatolt 11. sz. nyilatkozat szövegét, kijelentvén, hogy az Európai Unió tiszteletben tartja, és nem sérti az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek tagállami jog szerinti státuszát. Továbbá az Európai Unió ugyanígy tiszteletben tartja a világnézeti és nem vallási szervezetek jogállását is. A szöveg még kiegészült azzal a kötelezettségvállalással, hogy az unió – elismerve identitásukat és hozzájárulásukat – nyílt, átlátható és rendszeres párbeszédet folytat az egyházakkal, és az említett világnézeti és nem vallási szervezetekkel.

Az alkotmányos szerződés II-70. cikke szerint mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását. A megfogalmazás gyakorlatilag az Alapjogi Charta szövegét adja vissza.

Végül az alkotmányos szerződés II-81. cikke tiltja a megkülönböztetést, amely a valláson vagy meggyőződésen alapuló diszkriminációt is tilalmazza, illetve a II-82. cikke, amely szerint az unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget. Összességében megállapítható, hogy az alkotmányos szerződés egyrészt általánosságban utal Európa vallásos hagyományaira, és tiszteletben tartja az egyházak tagállami jogok szerinti státuszát. Másrészt adós marad egy nyilvánvaló történelmi tény elismerésével, a kereszténység történelem- és kultú-

¹⁰ „Szerződés európai alkotmány létrehozásáról”, *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, 2004. december 16., letöltve: 2023. február 24., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=OJ%3AC%3A2004%3A310%3ATOC>.

raalakító szerepének vállalásával.¹¹ A tervezet az egyházakat is csak egynek tekintti a társadalom különböző szerveződéseivel, egy sorba helyezve őket a filozófiai és nem vallásos szervezetekkel. Ettől eltérő módon a magyarországi törvényi szabályozás „a társadalom kiemelkedő fontosságú értékteremtő, közösségteremtő tényezőinek” nevezi az egyházakat.¹²

„Elmondható tehát, hogy az európai integráció e tekintetben meglehetősen távol került az Európai Közösség alapító atyja, Robert Schuman gondolataitól, aki így írt *Európáért* c. könyvében: »A demokrácia vagy keresztény lesz, vagy nem is lesz.«¹³ Schuman szavai arra utalnak, hogy a demokrácia és a jogállam is bizonyos jogon túli alapértékek elfogadásán is nyugszik, amelyek jelentős mértékben éppen a kereszténységben gyökereznek. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy főként döntően anyagi, materiális, gazdasági célok állnak az integráció tengelyében. Ehhez képest az Alkotmányos Szerződés azért üdvözlendő, mert – minden hiányossága ellenére – átfogó szabályozásával, az alapvető jogok kodifikálásával mégiscsak kísérletet jelent Európa lelkének keresésére.”¹⁴

Az alkotmányos szerződés aláírása és tagállami ratifikálásának megbukása óta közel húsz év telt el. E két évtized alatt a helyzet az európai vallásos vonatkozások megerősödését tekintve nem változott sokat. 2023-ban még ugyanott tartunk, mint 1950-ben (Schumanék idején) vagy 2010-ben (Delors-ék korában): a kísérleteknél Európa lelkének keresését illetően. Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke 2021. évi értékelő beszéde az unió helyzetéről is ezt tükrözi.¹⁵ A beszéd címe: *Uniónk lelkének erősítése*.

„Az elmúlt időszak arról is szólt, hogy léleekben megerősödjünk. Az emberek újraértékelték életüket, szélesebb körű viták zajlottak az oltóanyagok megosztásáról – de a közös értékekről is. Robert Schuman szavaival élve: Európának szüksége van egy lélekre és egy eszményképre, valamint egy olyan politikai akaratra, amely ez eszményképet szolgálja. Európa az elmúlt tizenkét hónapban e szavakat tettekre váltotta. Úgy vélem, hogy az ember szellemisége – lelke – akkor

¹¹ KIRÁLY, „Európa keresztény gyökerei...”, 70.

¹² „2011. évi CCVI. Törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról”, *Netjogtár (Wolters Kluwer)*, 2011. december 31., letöltve: 2023. február 24., <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv>.

¹³ Robert SCHUMAN, *Európáért*, 67.

¹⁴ KIRÁLY, „Európa keresztény gyökerei...”, 71.

¹⁵ Ursula VON DER LEYEN, „Uniónk lelkének erősítése”, *Európai Bizottság*, 2021. szeptember 15., letöltve: 2023. február 24., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/SPEECH_21_4701.

mutatkozik meg igazán, amikor próba elé állítják. Ha végigtekintek az unión, tudom, hogy Európa kiállja ezt a próbát.

A demokrácián és a közös értékeken alapuló társadalmak biztos alapokon nyugszanak. A közös értékekbe vetett bizalomnak köszönhető, hogy a második világháborút követően az alapító atyák összefogtak. És ugyanezek az értékek vezették azokat a szabadságharcosokat is, akik több mint harminc évvel ezelőtt lebontották a vasfüggönyt. Ahogyan ennek lényegét Václav Havel egykori cseh elnök megragadta: az összes »nagyszerű európai értéket« akarták. Ezek az értékek Európa kulturális, vallási és humanista örökségéből fakadnak. Ezen értékek a lelkünk részét képezik; általuk vagyunk azok, akik vagyunk.

Értékeink védelmével a szabadságot is megvédjük. Azt a szabadságot, hogy lehetünk, akik vagyunk, mondhatjuk, amit akarunk, és szerethetjük, akit akarunk. A szabadság egyúttal azt is jelenti, hogy nem félünk. Középpontjában minden egyén méltósága és az igazságosság áll. Ez Európa lelke. Meg kell erősítenünk. A Schuman-féle európai eszménykép megerősítése folyamatos munkát jelent. Uniónkat közös történelmünk és értékeink, valamint különböző kultúránk és perspektíváink egyaránt formálják. Uniónkak lelke van. Ez Európa jövője. Tegyük együtt erősebbé Európát!”

Európa lelkének középpontjába az egyén méltósága és a társadalmi igazságosság áll – de ezt az eszmét ki kellene fejezzék nemcsak a politikusi nyilatkozatok, hanem az európai jogszabályok, valamint a gazdasági és a társadalmi programok is. Ameddig pl. az európai templomok csak műemlék jellegük által, és nem az európai identitást erősítő toposzokként is lesznek az uniós támogatási alapok kedvezményezettjei, addig Európa lelke csak részlegesen tud hatni a kontinensen. A lelkiség kifejezésének megerősítése, úgy tűnik, az európai és nemzeti politika, de az egyházak és a társadalomszervezők folyamatos felelőssége is marad.